

Ronald Klamer

Toneel en literatuur praten niet meer met elkaar

Toneel en literatuur praten niet meer met elkaar.

Toneelmakers zijn onverschillig geworden als het gaat om hun schrijvers.

Gevolg: toneel is vlakker, schematischer en narcistischer geworden.

Het Toneel Speelt heeft in 2 jaar tijd – 2009 en 2010 – drie grote stukken van Heijermans uitgebracht. In volgorde:

Op Hoop van Zegen (1900), Ghetto (1898) en De Wijze Kater (1917). Dat moest, vond ik toen en vind ik nog steeds.

Het toneel in Nederland leeft bij de modieuze waan van de dag. De heersende toneelmode is dat de schrijver niet meer de bron is van een voorstelling. Toneel en literatuur praten niet of nauwelijks meer met elkaar. Dat komt omdat de tekst niet meer heilig is.

Omdat lezen steeds minder een activiteit is die gelijk staat aan geduld. Geduld dat nodig is om te begrijpen wat schrijvers ons te vertellen hebben.

Omdat afstand in de tijd ongemakkelijk is in plaats van verhelderend.

Toneel vertrouwt steeds minder op de kracht en de betekenis van het verhaal.

De mening, het standpunt heeft de plaats van de scène ingenomen. Scènes gaan over mensen en hun dilemma's, over de keuzes die mensen voortdurend moeten maken.

Toneelmensen zijn onverschilliger geworden over hun schrijvers. Daarom worden onze grote toneelschrijvers nog maar mondjesmaat gespeeld. Vondel en Heijermans zijn niet stoffig, zijn niet museaal. Het Toneel Speelt heeft in 2 jaar tijd – 2009 en 2010 – drie grote stukken van Heijermans uitgebracht. In volgorde: Op Hoop van Zegen (1900), Ghetto (1898) en De Wijze Kater (1917). Dat moest, vond ik toen en vind ik nog steeds. We hebben drie jaar achter elkaar de Gijsbrecht op 1 januari gespeeld in de Stadsschouwburg Amsterdam. Ook omdat wij vinden dat dat moet. Toen wij drie jaar geleden voor het eerst weer de Gijsbrecht speelden, was het een beleving. Wat een traditie! Wat is het dat we zo

slordig zijn? Immers, wie geen oog heeft voor zijn traditie, voor allen die ons zijn voorgegaan, die mist de kern waar theater over gaat. Natuurlijk, theater is vluchtig. Jonge toneelspelers van nu kennen bijvoorbeeld de grote namen van mijn toneeljeugd niet meer. En dan zeg ik voor de vuist weg Elisabeth Andersen en Annet Nieuwenhuijzen. Twee grote actrices die heel veel voor het toneel hebben betekend. Kijk naar de namen op de balcon van de Stadsschouwburg Amsterdam, naar de schilderijen aan de wanden. Zij verbeelden de geschiedenis van schrijvers, toneelstukken en hun interpreten. We horen en over de Gijsbrecht en Badeloch van Ellen Vogel, Ank van de Moer, Han Bentz van de Berg en zien die van Carine Crutzen, Mark Rietman, Marlies Heuer.

Ons toneel krijgt betekenis door zijn schrijvers. Toen Heijermans werd begraven, stonden de mensen drie rijen dik langs de straat. De halve stad was uitgelopen om hem de laatste eer te bewijzen. En dat voor een toneelschrijver.

Op Hoop van Zegen is een Grieks drama, maar dan gesitueerd in een Hollandse vissersplaats. En Kniertje is een vrouwelijke variant van Job, die uiteindelijk op de mestvaalt eindigt. Alles wordt haar afgenomen, er blijft niets meer over. Hoe overleef je dat? Daarover gaat het. En dat is een vraag die blijft. Daarover gaat bijvoorbeeld Twelve Years a Slave. Over wat leven is en wat overleven. En welke offers een mens daarvoor moet brengen.

Het derde bedrijf, waarin al die vissersvrouwen mijmerend bij elkaar zitten en hun verdriet verdrijven, is van een grote dramatische kracht. Dat is net zo mooi als Trojaanse Vrouwen van Euripides. Met het spelen van 3 stukken van Heijermans ging het ons erom te laten zien en vooral te ervaren dat het volkstoneel van Heijermans niet verouderd is. Het is volkstoneel zoals ook De geschiedenis van de familie Avenier van Maria Goos volkstoneel is

Wilfred Takken schreef in NRC Handelsblad:

De hele toneelliteratuur geef ik voor alleen al het derde bedrijf van Op hoop van zegen: de vissersvrouwen die in een stormnacht bijeen zitten, bang voor het lot van hun mannen op zee. Drie oudere weduwen en twee jonge vrouwen die op dat moment weduwe worden, maar dat nog niet weten.

Zonder het talent van een toneeschrijver met de ambities van een literator verliest het toneel zijn betekenis. Het verschrompelt tot de realiteit van het repetitielokaal. Acteurs worden ondanks hun talent ijdeltijden.

Het zijn de schrijvers die toneelspelers voorzien van duistere, smachtende, wanhopie, verliefde personages, van grootse scènes en daarmee veranderen toneelspelers in karakters. Denk aan de scene van de toneelspelers in

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Hamlet. Het is een verschil om een personage te spelen, om grote scènes te spelen, of in een boekbewerking te staan. Daarom spelen wij opnieuw Een sneeuw van Willem Jan Otten, ook zo'n toneelschijver waar wij trots op kunnen zijn.

Mijn hoop is dat acteurs en regisseurs weer ontdekken wat de kracht is van grote, oorspronkelijke toneelteksten. Het is aan hen om die teksten van vlees en bloed te voorzien zodat wij toeschouwers zowel kennis kunnen nemen van onze klassiekers als verrast kunnen worden door de toneelschrijvers van nu. Schrijvers die de lat zo hoog leggen dat toneel een intellectuele, emotionele, zinnelijke sensatie is waarin het schema plaatsmaakt voor wat complex is en ondoorgrondelijk.

